

פרק יב

א ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול העלמד על בני עמך והיתה
 עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא
 ימלט עמך כל הנמצא כתיב בספר: ב ורבים מישני אדמת עפר
 יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם: ג והמשפלים
 יזחרו כזחר הרקיע ומצדיקי הרבים כפוכבים לעולם ועד: ד ואתה
 דניאל סתם הדברים וחתם הספר עד עת קץ ישטטו רבים ותרבה
 הדעת: ה וראיתי אני דניאל והנה שנים אחרים עלמדים אחד הנה
 לשפת היאר ואחד הנה לשפת היאר: ו ויאמר לאיש לבוש הבדים
 אשר ממעל למימי היאר עד מתי קץ הפלאות: ז ואשמע את האיש
 לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאר וירם ימינו ושמאלו אל
 השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחיצי וככלות נפץ יד
 עם קדש תכלינה כל אלה: ח ואני שמעתי ולא אבין ואמרה אדני
 מה אחרית אלה: ט ויאמר לך דניאל כי סתמים וחתמים הדברים
 עד עת קץ: י ותבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים ולא
 יבינו כל רשעים והמשפלים יבינו: יא ומעת הוסר התמיד ולתת
 שקוץ שמם ימים אלה מאתים ותשעים: יב אשרי המחכה ונגיע
 לימים אלה שלש מאות שלשים וחמשה: יג ואתה לך לקץ ותנוח
 ותעמד לגרלה לקץ הימיו:

פסוק א בין צרה לתחייה

וּבָעֵת הַהִיא יַעֲמֹד מִיְכָאֵל הַשָּׁר הַגָּדוֹל הַעֹמֵד עַל בְּנֵי עַמּוֹ וְהִיְתָה
עַת צָרָה אֲשֶׁר לֹא נִהְיְתָה מִהְיוֹת גּוֹי עַד הָעֵת הַהִיא וּבָעֵת הַהִיא
יִמְלֹט עַמּוֹ כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בְּסֵפֶר.

הפרק הנוכחי עוסק במה שעתידי לקרות באחרית הימים. מדובר כאן על "צרה אשר לא נהיתה". מציאות קטסטרופלית חסרת-תקדים בהיסטוריה העולמית. והנה, מיד לאחר מכן, בפסוק ב', המצב משתנה: "וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמָּת עֶפְרָיִם יִקְיָצוּ", תחיית המתים. לכאורה זהו מעבר חד ממשבר נורא לתחייה מופלאה.

עם זאת, צריך להבין שבפועל המעבר עשוי להיות ממושך, כפי שקורה בחיים. אם אדם עובר ניתוח קשה, גם אם הרופאים מבשרים לו שלאחר הניתוח הוא יחזור לתפקוד, אין הכוונה שמיד, רבע שעה מסיום הניתוח, הוא יעמוד על רגליו ויתמודד באליפות העולם בכדורגל. בהכרח צריכה לבוא תקופה כלשהי של התאוששות והחלמה. כך גם בתולדות העולם, ובמיוחד בממדים היסטוריים, שבהם אפילו תהליכים של עשרות שנים נחשבים כפסיק קטן במהלך של תולדות העולם.

דוגמה לזה אנו רואים גם בשירת היס. בסוף השירה מוצב יעד: "תִּבְאֲמוּ וְתִטְעֲמוּ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלָּתְךָ ה' מִקְדָּשׁ אֲדוֹנָי כּוֹנְנֵנוּ יְדִיךָ ה' יִמְלֹךְ לְעֵלְמָם וְעַד" (שמות טו, יז-יח). מפסוקים אלו אפשר היה להבין שמיד כשייכנסו לארץ ישראל, כבר יבנו את המקדש; אך בפועל התהליך לקח ארבע מאות ושמונים שנה. אלה הם הממדים של התהליכים הקשורים לתולדות האומה והעולם. תהליכים הלוקחים עשרות ומאות שנים נחשבים טבעיים ומהירים. אחרי הקדמה זו, נראה לומר במלוא הזהירות, שמדובר כאן על הצרה הנוראה ביותר שידועה לנו בהיסטוריה של עם ישראל: קורות העם היהודי במלחמת העולם השנייה, השואה. איננו יכולים לדעת האם בעת חורבן המקדשים הראשון והשני ממדי ההרג היו גדולים יותר, אך ממדי הפחד והאימה בשואה, משך התקופה החשוכה האימה הזו, והמגמה יוצאת הדופן

מתוך "חזון וחלומות" - הרב שלומי בדש

לרכישת ספרים: <https://shop.yhb.org.il>

מכון הר ברכה

להשמיד להרוג ולאבד בשיטתיות שטנית הינם ללא אח ורע. זו בוודאי תקופה העומדת בכל הקריטריונים האפשריים לקטסטרופה נוראה. זו בלא ספק: "עַת צָרָה אֲשֶׁר לֹא נִהְיֶתָה מִהְיוֹת גּוֹי עַד הָעֵת הַזֶּה".

מנגד, **תוך שלוש שנים בלבד!** קמה וגם ניצבה מדינת היהודים בשלישית. מי מילל ומי פילל ששלוש שנים אחרי התופת הנוראה, הגיהנום חסר-התקדים עלי-אדמות, אותם שלדים מהלכים, אותם אודים מוצלים מאש - יזכו לראות בעיניהם ולהיות שותפים בגופם בתקומת האומה בארצה. ועוד, תוך זמן קצר של כמה עשרות שנים, זכינו כבר להתקיימות החזון הנבואי שלפיו הקיבוץ היהודי הגדול ביותר בעולם יחיה בארץ ישראל. לצורך השוואה, שלושים שנה בלבד לפני הקמת המדינה, היהודים בארץ היוו פחות מחצי אחוז מאוכלוסיית יהודי העולם.⁷⁸ הקהילה היהודית הגדולה בעולם היא היהודים בארץ ישראל, ואנו צועדים בצעדי ענק אל היום הגדול והקרוב ממש, שבו רוב עם ישראל יהיה פה בארץ.

העובדה שעם ישראל נמצא פה בארץ ישראל - זו מציאות חדשה ומרעישת. למרות כל הטענות שיש לנו כלפי תהליך זה, גם אם חלקן מוצדקות, מדובר במציאות ניסית. אין שום הסבר ריאלי לתקומת עם ישראל בארצו בדור האחרון. זו תופעה חסרת-תקדים באנושות. עם נרדף עד מוות משך אלפי שנים, שב מארבע כנפות תבל למולדתו. וכאן, מול מאות מיליונים של מוסלמים המבקשים לאבדו, מאות מיליונים של מוסלמים הנתמכים במאות מיליונים של אנטישמיים אירופאים, מול כולם קם ונהיה. תוך כדי הישרדות ומלחמת קיום, קולט עליה ומתיישב, ופורח ומשגשג. זו תחיית המתים ממש. הנה רק לאחרונה מדינת ישראל הייתה האחרונה שנכנסה למיתון ולמשבר הכלכלי העולמי של שנות האלפיים, והראשונה מבין המדינות המפותחות שיצאה ממנו.⁷⁹ זו בוודאי התגלות היד האלוהית החוצבת את התהליכים העולמיים. לחזור להיות ממלכה המתמודדת בצורה מיטבית עם משבר

78. ראו אצל הרב שמואל אליהו, "הנבואה", עמ' 17, גרף 9.

79. בעת הבאת הספר לדפוס, קיץ תשפ"א, ידוע שהשקל הוא אחד מהמטבעות החזקים בעולם. המבקש ימצא במרשתת נתונים מדהימים על הישגיה הפנומנליים של מדינת ישראל.

עולמי, לאחר אלפי שנים, זו מציאות ניסית שקשה לתפוס אותה וקשה להפריז בחשיבותה.

על כן, עם כל הזהירות הנדרשת בקביעות מעין אלו, מתבקש לומר כי הפסוקים מדברים על השואה הנוראה ועל התקומה שאחריה. לאור זאת, ננסה לבאר גם את המשך: "וּבְעֵת הַהִיא יִמְלֹט עַמָּךְ כָּל הַנִּמְצָא כְּתוּב בְּסֵפֶר".

מי אלה הנמלטים הכתובים בספר? אין הכרח שמדובר כאן דווקא בצדיקים כמו בן המקובל. אולי הנבואה הזו קשורה לתיאור דומה בישעיהו (ה, ב-א):

בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי עֶמְח ה' לְצַבִּי וּלְכַבֹּד וּפְרִי הָאָרֶץ לְגֵאוֹן וּלְתַפְאֲרַת לְפָלִיטַת יִשְׂרָאֵל. וְהָיָה הַנְּשָׂאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ יֵאָמֵר לֹו כָּל הַכְּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַם.

מנבואת ישעיהו עולה כי הניצולים מהפורענות לעתיד לבוא יהיו המצויים בארץ ישראל: "כָּל הַכְּתוּב לַחַיִּים, בִּירוּשָׁלַם". אם כן, מיהו ה"כְּתוּב בְּסֵפֶר" שיימלט מהצרה הנוראה ההיא? כל מי שמצוי בארץ ישראל, "הַנְּשָׂאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם", הוא זה שיינצל מהקטסטרופה הנוראה, שלא הייתה כמוה.⁸⁰

פסוק ב: תחיית המתים של הרשעים

וְרָבִים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמַּת עֶפְרָיִם יִקְיֹצוּ אֵלֶּה לַחַיִּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם.

המלבי"ם מבאר כי בזמן קרוב לגאולה יהיה שלב של תחיית המתים, שבו יקיצו הצדיקים והרשעים. הצדיקים יקיצו לחיי עולם, ולעומתם הרשעים יקיצו כדי להיענש על מעשיהם, וכדי להעיד על האמת האלוהית ואמיתות האמונה, כפי מה שראו ממש בעולם העליון.

⁸⁰ מסופר על החפץ חיים זצ"ל שלפני מותו חזו צרות גדולות שעתידות לבוא, וכששאלוהו כיצד אפשר להינצל מהן, הוא ענה (עובדיה א, יז): "וְיָבֹהֵר צִיּוֹן תְּהִיָּה פְּלִיטָה". וכך מובא גם בשם הגר"א בקול התור (א, ט).

עוד אומר המלבי"ם, שתחיית המתים היא כמו אדם הנעור משנתו. שהרי המתים המתעוררים לחיים מכונים 'ישנים' ונאמר שהם: "קיצו". הם כמובן יקומו בגוף ובנפש.

חלק מאותם צדיקים, מסביר המלבי"ם על פי האברבנאל, הם אותם שמסרו נפשם על קידוש השם, בעיניו כבדים, עד שקצו בחיי הגוף. כלומר, אלה שהסכימו לוותר על החיים הגופניים על כל מנעמיהם האפשריים רק למען שמו יתברך, ולא עברו על מצוות התורה, הם אלו שיקצו לחיי עולם, כלומר לדבקות בחיי הנצח, יספרו נפלאות ה' ויהיה מכך קידוש השם. ולעומתם, יתעוררו אותם המענים הבזויים, שעשו כל שביכולתם על מנת להשמיד להרוג ולאבד את היהודים התמימים והצדיקים. התקומה של אותם רשעים תהיה רק על מנת לראות בהצלחת אלה שהיו מעונים תחת ידיהם: "לְדַרְאוֹן עוֹלָם".

וייתכן שהפסוק רומז גם למה שראינו לעיל, שמציאות קיבוץ הגלויות ותקומת עם ישראל בארצו היא תחיית המתים ממש.

פסוק ג: ציפיית הישועה

וְהַמְשֻׁכְּלִים יִזְהְרוּ כְּזֹהַר הַקָּיֵיעַ וּמִצְדִּיקֵי הָרַבִּים כְּכֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד.

מי הם אותם "הַמְשֻׁכְּלִים"? באופן פשוט היינו חושבים שאלה חכמי התורה. אך האמת היא שהגמרא דורשת את הפסוק הזה גם על אנשים אחרים (כבא בתרא ח, ב):

וְהַמְשֻׁכְּלִים יִזְהְרוּ כְּזֹהַר הַקָּיֵיעַ וּמִצְדִּיקֵי הָרַבִּים כְּכֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד.	וְהַמְשֻׁכְּלִים יִזְהְרוּ כְּזֹהַר הַקָּיֵיעַ וּמִצְדִּיקֵי הָרַבִּים כְּכֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד - אלו גבאי צדקה. במתניתא תנא: וְהַמְשֻׁכְּלִים יִזְהְרוּ כְּזֹהַר הַקָּיֵיעַ - זה דיין שדן דין אמת
וְהַמְשֻׁכְּלִים יִזְהְרוּ כְּזֹהַר הַקָּיֵיעַ וּמִצְדִּיקֵי הָרַבִּים כְּכֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד.	וְהַמְשֻׁכְּלִים יִזְהְרוּ כְּזֹהַר הַקָּיֵיעַ וּמִצְדִּיקֵי הָרַבִּים כְּכֹכְבִים לְעוֹלָם וָעֶד - זה דיין שדן דין אמת.

מתוך "חזון וחלומות" - הרב שלומי בדש

לרכישת ספרים: <https://shop.yhb.org.il>

לאמתו וגבאי צדקה. ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד - אלו מלמדי תינוקות. כמו מי? אמר רב: כגון רב שמואל בר שילת. דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא אמר ליה: שבקתיה להימנותך? אמר ליה: הא תליסר שנין דלא חזיא לי, והשתא נמי דעתאי עלויהו.

לאמתו וגבאי צדקה. ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד - אלו מלמדי תינוקות. כמו מי? אמר רב: כגון רב שמואל בר שילת. דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא אמר ליה: שבקתיה להימנותך? אמר ליה: הא תליסר שנין דלא חזיא לי, והשתא נמי דעתאי עלויהו.

לאמתו וגבאי צדקה. ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד - אלו מלמדי תינוקות. כמו מי? אמר רב: כגון רב שמואל בר שילת. דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא אמר ליה: שבקתיה להימנותך? אמר ליה: הא תליסר שנין דלא חזיא לי, והשתא נמי דעתאי עלויהו.

אלה הם "מצדיקי הרבים", שכל כולם מסירות נפש למען האומה, בין אם אלה דיינים שמתאמצים בכל כוחם לגלות מהו הדין הנכון, ובין אם אלה גבאי צדקה אמיתיים, שעושים הכל על מנת שלא להשאיר פה רעב וחסר. כמובן, אלה גם מלמדי התינוקות שמוסרים עצמם, לילות כימים, למען התלמידים.

באותו עידן עתידי של תחיית המתים, "המשפלים יזוהרו כזוהר הרקיע". היום אולי המשכילים מבוזים, "ומצדיקי הרבים" מושפלים ונרדפים. אך לעתיד לבוא השקר של עולמנו, "עלמא דשקרא", ייחשף; הסתר הפנים יסולק, שם ה' יתקדש בעולם ויופיע בכל הדרו.

מתוך האמונה הוודאית בתחיית המתים, אותם משכילים מזהירים כבר היום. מתוך האמונה הברורה שהעולם צועד לטוב ובוא יבוא היום הגדול שיקומו ישני עפר - צדיקים לחיי עולם ורשעים לדיראון עולם, מתוך התחושה הוודאית שיש דין ויש דיין וסוף הדין להתגלות, המשכילים החיים מתוך התבוננות עמוקה זו - כבר עתה הם מזהירים "כזוהר הרקיע".

עניין זה דומה למה שאמרו חז"ל: "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה" (תענית ל, ב). לכאורה, אפשר להקשות על משפט זה מתוך המציאות: הרי אנשים חשובים רבים התאבלו על ירושלים, גדולים וצדיקים רבים כאבו את חורבנה, ובכל זאת לא זכו לראות בשמחתה של ירושלים.

מתוך "חזון וחלומות" - הרב שלומי בדש

לרכישת ספרים: <https://shop.yhb.org.il>

אלא יש לומר שמי שבאמת מתאבל על ירושלים - זוכה ורואה בשמחתה של ירושלים עוד בחייו, כבר היום. כלומר, גם במציאות הגלותית והמדכאת, הוא מתבשם מהחזון הגדול של ירושלים הבנויה, ואולי אפילו מבין כיצד המשבר בהווה הוא עצמו מניע וחלק מתהליך הבניין העתידי. הוא מרגיש וחי אותו באמת, עד שהוא רואה בעיני רוחו את ירושלים בשמחתה, ומתוך כך מתמלא עוז וחיים.⁸¹

מעין זה גם אצלנו. הידיעה על תחיית המתים ועל עולם עתידי של צדק וטוב, עולם של טוהר ושל אור, היא עצמה נותנת לנו כבר היום את הכוח להזהיר ככוכבים. לקום בבוקר ולהתמלא מהידיעה הזאת, מהאמונה ומהחזון הזה, וכבר עתה לחיות אחרת.

פסוק ד: הסתרת הקץ

וְאִתָּה דְנִיאל קְתַם הַדְּבָרִים וַחֲתַם הַסֵּפֶר עַד עֵת קֶץ וְשִׁטְטוּ רַבִּים
וְתִרְפָּה הַדְּעֵת.

המדרש מבהיר כי דניאל הבין את הקץ, אך נצטווה שלא לגלותו (בראשית רבה צח, ב):

רבי יהודה בשם רבי אלעזר בר אבינא: שני בני אדם נגלה להם
הקץ וחזרו ונתכסה מהם, ואלו הם: יעקב ודניאל. דניאל: "וְאִתָּה

81. כיוצא בזה אנחנו רואים בסיפור על רבי עקיבא וחבריו: "שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו: "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת" ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק... באוריה כתיב (מיכה ג, יב): "לֹכֵן בְּגִלְלָתְכֶם צִיּוֹן שָׁדָה תִּמְרָשׁ", בזכריה כתיב (זכריה ח, ד): "עַד יִשְׁבּוּ זְקֵנִים וְזָקֵנֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם", עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה, הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! עקיבא, ניחמתנו" (מכות כד, ב).

רבי עקיבא רואה את המציאות בשיא שפלותה - שועל יוצא מהמקום שעליו יש אזהרה שכל הנכנס אליו מתחייב מיתה! אבל במקום לבכות, הוא מבין בידיעה ודאית שאם נבואת החורבן התקיימה, גם נבואת הגאולה תתקיים. לכן הוא צוחק, כי בהרגשה שלו, כיוון שהוא יודע שתהיה גאולה, ממילא הוא שמח בה - אף שהיא עדיין לא קרתה בפועל.

דְּנִיָּאל סָתֵם הַדְּבָרִים וַחֲתָם. יַעֲקֹב (בראשית מט, א; ג): "אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים... רְאוּבֵן בְּכָרִי אֶתָּה". מלמד שבא לגלות להם את הקץ ונתכסה ממנו. משל לאוהבו של מלך שהיה נפנה מן העולם והיו בניו סובבין את מטתו, אמר להם בואו ואגלה לכם מסטורין של מלך. תלה עיניו והביט במלך, אמר להם: הוֹ זְהִירִין בְּכַבּוּדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. כִּךְ יַעֲקֹב אֲבִינוֹ תִּלְהַ עֵינָיו וְרָאָה שְׂכִינָה עוֹמֶדֶת עַל גְּבוּי, אִמֵּר לָהֶם: הוֹ זְהִירִין בְּכַבּוּדוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.⁸²

האיסור על דניאל אינו לכתוב את מה שנכתב, אלא לגלות את מה שצפון תחת המילים; את זה דניאל מצטווה לסתום ולחתום. בשל כך מגיע מיד המשך הפסוק:

יִשְׁטָטוּ רַבִּים וַתִּרְפָּה הַדְּעִת.

המלבי"ם מסביר כי בגלל ההסתרה הזאת שנקט דניאל על פי הציווי, צפויות לעלות במשך השנים דעות וסברות רבות בנוגע לקץ הכתוב במקרא. ככל שתחלופנה השנים - תרבה ההבנה וההתבוננות, ויתרבו הניסיונות והגישושים, החיפושים והחשבונות לגלות את הקץ. הדבר ברור, וככל שההיסטוריה מתגלגלת, כך יותר ויותר אירועים הופכים מחזון למציאות, וקורמים עור וגידים. מחשבי החשבונות המאוחרים יותר - יגיעו לחשבון ברור יותר, וכפי שהמלבי"ם אומר כאן, הדעת תרבה מכיוון שעם הזמן יהיו יותר עוגנים בהיסטוריה לזהות בהם את הנבואות, כך החשבון ייעשה מובן יותר.

פסוקים ה-1: עד מתי קץ הפלאות

וְרֵאִיתִי אֲנִי דְּנִיָּאל וְהִנֵּה שְׁנַיִם אַחֲרָיִם עֹמְדִים אֶחָד הִנֵּה לְשֹׁפֵת הַיָּאֵר וְאֶחָד הִנֵּה לְשֹׁפֵת הַיָּאֵר.

82. עיינו לעיל בהערה בסוף פרק ד', מה שרמזו בוהור על סוד הקץ.

נזכיר כי פרק זה הוא המשך המסר שמעביר האיש לבוש הבדים, גבריאל, שמברר את המאורעות העתידיים לפני דניאל. כך הדברים מסופרים עוד מפרק י'. אולם לפתע מספר דניאל שלא רק גבריאל עומד מולו, אלא גם שני גורמים אחרים. מי הם השניים האלה?

אלו הם שרי אומות העולם, השרים העליונים, המלאכים, שעד אותו עידן של גאולה, עד הקטסטרופה של "עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד הַעֵת הַהִיא" (דניאל יב, א), הם השולטים בתהלוכות העולם. מלכותם של אותם שרים עליונים, שרי אומות העולם, תימשך עד אותו קץ ימים. בשל כך מיד שואל דניאל:

וַיֹּאמֶר לְאִישׁ לְבוּשׁ הַבְּדִים אֲשֶׁר מִפְּעַל לְמִימֵי הַיָּאֹר, עַד מָתִי קֵץ הַפְּלָאוֹת?

דניאל פונה לגבריאל, שהוא האיש לבוש הבדים, הנמצא במדרגתו מעל לתחום השקפתם ותפיסתם של אותם שרי אומות העולם. אותם שרים מושלים רק סמוך ליאור, מעט למעלה ממנו, כלומר באופן ישיר וקרוב למציאות, ומכיוון שכך הם אינם מודעים למערכות העליונות יותר, הפועלות את המציאות העתידית. לכן דניאל שואל את גבריאל: "עד מתי קץ הפלאות?" כלומר עד מתי ישלטו אותם שרים על המציאות ומתי כבר יגיע הקץ, העתיד הפלאי והנאדר בקודש המתואר בראש פרקנו בפסוק א'? זו המשמעות הפשוטה של שאלת דניאל.

אמנם, יש מקום להבין שהמושג "פלאות" הוא במשמעות של מופלא, מכוסה, כפי לשון הפסוק (דברים יז, ח): "כִּי יִפְלֵא מִמֶּךָ דְבָר". אם כן, שאלת דניאל היא: מתי יהיה הקץ לכיסוי? ובאמת, אם מעמיקים במשמעות המילים "קץ הפלאות" ובמשמעות של שאלת דניאל, צריך לשים לב שדניאל לא שואל "מתי יהיה קץ הפלאות", אלא "עד מתי קץ הפלאות". כלומר קץ הפלאות הוא בהווה, ודניאל שואל עד מתי הקץ הזה יימשך. לפי זה ייתכן כי "קץ הפלאות" אינו כינוי לעידן של הגאולה, אלא דווקא להווה הגלותי - זמן סיום הפלאות. מצב של כיסוי שבו הקדוש ברוך הוא מסתיר את השפעותיו הגליוניות מהמציאות. אם כן, דניאל שואל מתי יהיה הקץ למצב הזה שהדברים

מכוסים, מוסתרים ומסובכים. עד מתי נצטרך לנסות לפענח, לגשש ולנסות להבין מה ה' רוצה מאיתנו ומה עלינו לעשות. מתי יוסר הערפל של עלמא דשקרא, ותיגלה מלכות ה' בעולם.

יש עומק מיוחד בביאור הזה. לפירוש הראשון הפלאות הם תקוותנו. אנו רוצים שהקדוש ברוך הוא יעשה איתנו ניסים ונפלאות, ויגאל אותנו מן הצרות. אבל אם מתבוננים היטב, הפירוש השני עמוק יותר. איננו רוצים פלאות! איננו רוצים לחיות חיים אומללים, במצב של ריחוק והסתה, מצב בו בפריץ ערל הלב עושה בנו כרצונו ומדי פעם אנחנו ניצלים באורח פלאי. אנחנו רוצים טבע קדוש! אנחנו משתוקקים כבר שיהיה קץ לפלאות שמבליחות בתוך אפלת המציאות הנמוכה והדוויה. אנחנו רוצים שכל המציאות כולה תזהיר באור ה'. שהמציאות, על האירועים האנושיים שבה, תאמר שירה לה'. אז יהיה קץ לפלאות והמציאות כולה תהיה מיושרת. יהיה ברור באופן פשוט שה' מלך עולם ועד, ואין עוד מלבדו. לא עוד הסתר פנים שמאפשר מציאות שבה רשעים יעלוזו, ומדי פעם יש בה רגע קצר של עזרה משמים כדי להציל אותנו, אלא חיים טבעיים ובריאים של קידוש השם.

פסוק ז: וּכְכֹלֹת נַפְּץ יָד עִם קֹדֶשׁ

וְאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוֹשׁ הַבְּדִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וַיֵּרָם
יְמִינוֹ וְשִׁמְאָלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחַי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים
וַחֲצֵי וּכְכֹלֹת נַפְּץ יָד עִם קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָּל אֱלֹהִים.

לפנינו שבועה ברורה. המלאך לבוש הבדים מרים את ידיו ונשבע שיהיה זמן שבו תבוא הגאולה, יהיה מה שיהיה. גם אם ישראל לא יהיו זכאים, תבוא העת שבה ייגאלו. ייתכן שתהיה קודם, כמובן, אם יהיו זכאים, אך לא יותר מזה.

הגמרא מביאה דיון ארוך ומרתק בין רבי אליעזר ורבי יהושע, האם הגאולה תלויה בתשובה או לא. רבי אליעזר אומר שרק אם ישראל עושים תשובה הם נגאלים, ואילו רבי יהושע אומר שבין כך ובין כך נגאלים. רבי אליעזר מונה שורה ארוכה של פסוקים ומקורות להוכיח את דבריו, ועל כל מקור

ומקור רבי יהושע עונה לו במקור הפוך. ההוכחה הניצחת של רבי יהושע בדיון, הוכחה שלאחריה אין לרבי אליעזר תשובה, היא מהפסוק שלנו (סנהדרין צח, א):

אמר לו רבי אליעזר: והלא כבר נאמר (ירמיהו ד, א): אם תשוב יִשְׂרָאֵל נָאִם ה' אֵלֵי תשוב. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר (דניאל יב, ז): וְאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לְבוּשׁ הַבְּדִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמִימֵי הַיָּאֵר וַיֵּרָם וַיִּמְנוּ וַיִּשְׁמְאוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחַי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצֵי וּכְכֹלֹת נִפְץ יָד עִם קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָּל אֶלֶּה וְגו'. ושתק רבי אליעזר.

ההוכחה מהפסוק שלנו חותמת את הדיון: רבי אליעזר מודה בסופו של דבר לדעתו של רבי יהושע, שבין אם ישראל יעשו תשובה ובין אם לא הם ייגאלו.

כאן המקום לשוב ולהזכיר את שלמדנו בפרק ז'. יש קץ לגלות! יש זמן בו ישוב השלטון למלכות קדושי עליון - לעם ישראל, לצמיתות. כך מבטיח גבריאל בשבועה. וזה יהיה "לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֻצֵי" (ראו שם בפרק ז').

מה פירוש המילים "נִפְץ יָד עִם קֹדֶשׁ"? ייתכן שהפשט הוא, כשהגויים יגמרו לרסק לנו את הידיים. בגלות אנו נטולי ידיים, נטולי יכולת פעולה משמעותית בעולם; המשעבדים שלנו מנפצים אותה. נשמע קשה מאד, נורא, נקווה שכבר יצאנו ידי חובה ועברנו שלב זה.

ונציע הבנה אפשרית נוספת במשמעות המילים הללו, על פי דברי רש"י המופלאים שם:

וּכְכֹלֹת נִפְץ יָד עִם קֹדֶשׁ - כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם, שהייתה נפוצה איך ואיך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה. ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאוד.

הדברים הללו מתאימים לימינו.⁸³ על פי המובן מביאורו של רש"י, יהיה שלב בגאולה שידם החזקה וזרועם הנטויה של ישראל - עם הקודש - תהיה בעלת גבורה גדולה ומסוגלת להגיע לכל מקום, "לפשוט אנה ואנה". אנחנו מכירים את הזרוע הארוכה של זרועות הביטחון הישראליות, שהשיגו בעבר את מבקשי נפשנו בכל מקום שהיו. היה שלב שבו אם היה צורך - היו פושטים על ביירות ומחסלים שם את ראשי הצפועונים, ואת המתנקשים והמחבלים הנוראים ביותר. די אם נזכיר את מבצע אנטבה, 'אביב נעורים' ושאר המבצעים המופלאים של כוחות הביטחון. העולם כולו עמד משתאה. והנה בשנים תשנ"ג-תשנ"ז, כמעט לכל הגורמים הצבאיים והמדיניים בישראל קרו אירועים שמשקפים נפילה כללית, התואמת לביטוי "וכָלֹת נַפֵּץ יָד עַם קָדֹשׁ": מבחינה מדינית פוליטית, באותה תקופה נחתמו הסכמי אוסלו, שבהם הענקנו למבקשי נפשנו אוטונומיה ונשק שהופנה כלפינו, הסכמים שגררו אחריהם אלפי הרוגים ופצועים.

בעקבות הסכמים אלו נחלנו מפלה אחר מפלה שהתרגשה על כל אחד מחודי החנית וראשי החץ של כוחותינו. בשנת תשנ"ג יחידת העילית שלנו, סיירת מטכ"ל, לקתה באסון צאלים ב' הנורא. בתשנ"ז חיל האוויר האדיר הוכה באסון המסוקים, אסון חסר תקדים בחיל שבו נהרגו 73 חיילים. באותה השנה קרה גם אסון השייטת בחוד החנית של חיל הים. בשנת תשנ"ו השב"כ קרס באבטחה על ראש ממשלתנו יצחק רבין שנרצח, ובתשנ"ז התבזה המוסד במחדל הכישלון בחיסול ח'אלד משעל, ראש הצפע של חמאס.

הייתה תחושה בשנים אלו שידו הקשה של עם הקודש, שהייתה נפוצה בגבורה עצומה, לפעול אנה ואנה בהצלחה מופלאה ובסייעתא דשמיא: "כלתה גבורתם והיו שפלים מאוד".

ומה יקרה אז?

תִּכְלִינָה כָּל אֶלֶה.

83. שמעתי מידידי הרב יחזקאל פרנקל.

ומסביר רש"י שם:

תְּכַלֶּינָהּ - אלו הצרות. ויבוא משיחנו, שנזכה במהרה לראותו.

הפסוק הזה מזכיר לנו את דברי הגר"א בסוף ספרא דצניעותא. הוא אומר שהמצב של ישראל, כמובן, לא נמדד רק כמותית רק במספרם של היהודים. אלא גם במצבם הרוחני. כמה מהם קשורים למגמות הקדושות של עם ישראל לגאולה, כמה מהם מחוברים למגמות הלאומיות. הדברים הולכים ומידרדרים, עד שהוא אומר על זמנו שכבר עברנו את שלב הרקב של העצמות - הן התפרקו והתפוררו עד שנותר מהן תרוד של עצמות בלבד.

פסוקים ח-יג: והמשכילים יבינו

וְאֵינִי שְׂמֵעָתִי וְלֹא אָבִין וְאִמְרָה אֲדַבֵּר מִה אֲחֲרִית אֵלֶּה. וַיֹּאמֶר לָךְ דְּנִיאל כִּי סִתְּמִים וְחֲתָמִים הִדְבָּרִים עַד עַתָּה. יִתְפָּרְרוּ וַיִּתְלַבְּנוּ וַיִּצְרְפוּ רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רְשָׁעִים וְלֹא יָבִינוּ כָּל רְשָׁעִים וְהַמְשַׁכְּלִים יָבִינוּ. וּמַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד וְלִתְת שְׂקוּץ שְׁמֵם יָמִים אֶלְךָ מְאֻתִּים וְתִשְׁעִים. אֲשֶׁרִי הַמְּחַכָּה וַיִּגִיע לְיָמִים אֶלְךָ שְׁלֹשׁ מְאוֹת שְׁלֹשִׁים וְחֲמֵשֶׁה. וְאַתָּה לָךְ לְקוֹץ וְתַנּוּחַ וְתַעֲמֹד לְגִדְלָךְ לְקוֹץ הַיָּמִין.

"וַיֹּאמֶר לָךְ דְּנִיאל" - אומר לו ללכת משאלתו, לא לעמוד על קבלת תשובה ברורה ומיידית, "כִּי סִתְּמִים וְחֲתָמִים הִדְבָּרִים" וטוב שכן. כמו שהסברנו, יהיו רבים שיאבדו לעם ישראל בליבון חמור זה, ויש מסבירים שירבו הנסיונות לברר וללבן את הקץ לחשב אותנו. "וְהִרְשִׁיעוּ רְשָׁעִים וְלֹא יָבִינוּ כָּל רְשָׁעִים וְהַמְשַׁכְּלִים יָבִינוּ", היינו שיהיו כאלו שיאמרו: "חישבנו ולא בא, שוב לא יבוא!". אבל "הַמְשַׁכְּלִים יָבִינוּ" שטעינו בחשבון, או שהחשבון אמת אלא מעשינו עיכבו.

וְאַתָּה לָךְ לְקוֹץ וְתַנּוּחַ וְתַעֲמֹד לְגִדְלָךְ לְקוֹץ הַיָּמִין.

כאן אנחנו חותמים את ספר דניאל. אחרי שהסברנו שהפרק עוסק בגאולה האחרונה, המלווה בתהליכים של ליבון וצירוף לעם ישראל, המלאך מגלה

לדניאל את הקץ האחרון, אבל כזכור, חז"ל מספרים לנו שגם דניאל עצמו אינו מבין מתי הקץ (בראשית רבה צח, ב):

רבי יהודה בשם רבי אלעזר בר אבינא: שני בני אדם נגלה להם הקץ וחזר ונתכסה מהם, ואלו הם: יעקב ודניאל.

גם את מה שדניאל מצליח להבין, הוא מצווה לסתום ולחתום. הסיבה לכך כתובה גם היא בפסוקים:

וַתִּבְרָרוּ וַיִּתְלַבְּנוּ וַיִּצְרְפוּ רַבִּים וְהִרְשִׁיעוּ רְשָׁעִים וְלֹא יָבִינוּ כָּל רְשָׁעִים וְהַמְשֹׁכִים יָבִינוּ.

הגילוי הסתום הזה, הרמז לזמן הגאולה, נועד ליצור תהליך בירור בישראל. תהליך של העמקת האמונה היסודית, האמונה השלימה, שאכן המשיח יגיע, למרות חוסר-הידיעה מתי זה יקרה, ומתוך כך ביסוס האמונה הכללית בה' ובכל התהליכים שבהם הוא מעביר את העולם הזה בדרך לתיקונו.

אמנם, כמו בכל תהליך בירור עמוק, שכולל ייסורים קשים בדרך, גם בתהליך זה תהיינה נפילות. יהיו, לצערנו, כאלו שלא יצליחו לעמוד בניסיונות. יהיו כאלו שבעקבות המספרים הכתובים כאן יחשבו את הקץ בצורה לא נכונה, וכשיעבור הזמן ולא תגיע הגאולה - הם יתייאשו לגמרי. כך ראינו אצל משיחי שקר שונים, שכאשר התבררה רמאותם, הדבר גרר אחריו משבר קשה, כפי שקרה בעקבות שבתי צבי, יעקב פרנק ועוד. לכן המלאך מדגיש בפני דניאל שאף שהתהליך הזה יגבה מחיר אצל רבים מבני ישראל, עדיין יישאר הגרעין שישרוד את המאורעות וימשיך את האמונה והציפייה לגאולה.

יהי רצון שנזכה להמשיך להאמין ולעמוד בכל הניסיונות עד שנגיע לתיקונו השלם של העולם.